

Prof. zw. dr hab. Mirosław Ponczek

Kierownik Katedry Humanistycznych

Podstaw Kultury Fizycznej

AWF im. Jerzego Kukuczki w Katowicach

Kierownik Zakładu Historii Kultury Fizycznej

Recenzja rozprawy doktorskiej Jana Pawła Piotrowskiego , Polskie Towarzystwo Turystyczno - Krajoznawcze w latach 1950 - 1989 . Promotor: prof. zw. dr hab. Jerzy Gaj. AWF im. Eugeniusz Piaseckiego w Poznaniu. Zamiejscowy Wydział Kultury Fizycznej w Gorzowie Wlkp., Gorzów Wlkp. 2011, ss.582.

I . UWAGI O CHARAKTERZE OGÓLNYM

Praca doktorska autorstwa Jana Pawła Piotrowskiego wypełnia z powodzeniem lukę badawczą i piśmienniczą w polskiej historiografii dotyczącej najnowszych dziejów turystyki w naszym kraju. W dziejopisarstwie tego typu nie ma bowiem podobnej próby dysertacyjnej.

Posiada ona ponad 580 stron. Jest więc niezwykle obszerna. Ma to swoje dobre i złe strony: dobre - ponieważ obszernie przedstawia genezę i rozwój Polskiego Towarzystwa Turystyczno- Krajoznawczego, złe - gdyż niektóre części (rozdziały) rozprawy można byłoby ograniczyć, zwłaszcza rozdział piąty o zasięgu społecznym PTTK oraz rozdział ósmy o działalności programowej wspomnianej organizacji. Obydwie partie pracy Doktoranta są zbyt obszerne . Dla porównania : rozdział piąty posiada ponad 70 stron , a ósmy więcej niż 90 stronic. Proporcja objętościowe względem pozostałych części omawianego opracowania jest niezbyt korzystna: rozdział pierwszy (o głównych nurtach w nowożytnej turystyce europejskiej przełomu XIX i XX stulecia - 41 ss.) , rozdział drugi (ukazujący procesy powstania PTTK - 22 ss.), rozdział czwarty (o działalności organizacyjnej PTTK 1951- 1989 - 54 ss.), rozdział szósty (na temat podstaw materialnych PTTK - 55 ss.), rozdział

siódmy (o kształceniu , doksztalcaniu i doskonaleniu kadr tego stowarzyszenia - tylko 12 ss.).

Do tego dochodzą następujące partie pracy :

- "Podsumowanie" (powinno być -" Zakończenie") - 12 ss.;
- "Literatura" (zapis powinien brzmieć - "Bibliografia") - 66 ss.;
- "Spis tabel " - 1 ss.
- "Wykaz skrótów"- 2 ss. ;
- "Indeks osobowy " - 22.ss.

Kompozycja pracy jest prawidłowa (układ chronologiczno-problemowy). Metodologia opracowania dobra.

II . UWAGI SZCZEGÓŁOWE

Wstęp dysertacji doktorskiej Jana Pawła Piotrowskiego napisany jest dość poprawnie, głównie w warstwie rzeczowej i częściowo metodologicznej. Niemniej nie ma w nim wyraźnie wyodrębnionej części odnoszącej się do krytyki źródeł, zwłaszcza archiwalnych (idzie tutaj przede wszystkim o dokładną krytykę zewnętrzną i wewnętrzną akt zespołów archiwalnych, zwłaszcza zalegających Archiwum Akt Nowych i zakładowe archiwum PTTK). Nie widać też (również w przypisach) śladów dokładnej eksploracji źródeł z terenowych archiwów państwowych (wojewódzkich). Jednak przypisy i odsyłacze źródłowe są dokładne, nader obszerne i w pełni uzupełniają główne wątki narracyjne monografii .

W rozdziale drugim - w podrozdziale pierwszym - Autor dysertacji nawiązuje do dorobku Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Należało w tym wypadku sięgnąć do pracy habilitacyjnej Janusz Ślusarczyka, Problematyka naukowa i ochrona przyrody w działalności Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego w latach 1973 - 1950, Nowy Sącz 2008. Również nie wykorzystano w zasadniczej treści dysertacji - poza wstępem – opracowania źródłowego "Studia i materiały do dziejów krajoznawstwa polskiego (od Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego do Polskiego Towarzystwa Turystyczno - Krajoznawczego)", Warszawa 2009. Trudno też zgodzić się z tezą Doktoranta,

by w Królestwie Polskim okresu rozbiorowego tylko Warszawskie Towarzystwo Wioślarskie 1878 i Warszawskie Towarzystwo Cyklistów 1886 były organizacjami propagującymi - obok sportu - wartości turystyczne. Wspomnijmy chociażby Zawierciańskie Towarzystwo Cyklistów 1902 czy też Sosnowieckie Towarzystwo Cyklistów (Oddział Sielec) 1911, a w latach II Rzeczypospolitej liczne organizacje młodzieżowe różnych proveniencji politycznych - nie tylko Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół" - na przykład Zjednoczenie Młodzieży Polskiej - w tym Katolickie Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej i Żeńskiej oraz Katolicki Związek Młodzieży Męskiej i Żeńskiej (brakuje w przypisach i bibliografii odsyłaczy do monografii: M. Ponczek, *Rozwój kultury fizycznej w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1864 - 1939*, Katowice 1992, s.27 i n.; M. Ponczek, *Z genezy polskiej turystyki zorganizowanej i niezorganizowanej w Zagłębiu Dąbrowskim (do 1939 roku)*, [w:] *Przeszłość polskiej kultury fizycznej*, pod. red. Ryszarda Wasztyła, Kraków 2004, s. 349- 357); M. Ponczek, *Kultura fizyczna w polskich katolickich organizacjach młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Katowice 1997, s.126- 138) .

W okresie po II wojnie światowej w Polsce - jak słusznie zauważa Doktorant - organizacje młodzieżowe pierwszych lat powojennych, zwłaszcza proveniencji katolickiej- odsunięte zostały od faktycznej działalności w sferze szeroko pojmowanej kultury fizycznej i turystyki (brakuje odsyłacza i przypisu do pionierskiej monografii: M. Ponczek, *Kultura fizyczna a Kościół rzymskokatolicki w Polsce po II wojnie światowej 1945 - 2000*, Katowice 2003, s.14 - 20).

Dokumenty Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Turystyczno - Krajoznawczego zalegające w archiwum zakładowym tej organizacji znajdowały się również - a może przede wszystkim - w oddziałach terenowych archiwów państwowych (należało zatem spenetrować sukcesywnie zasoby dokumentacyjne wojewódzkich archiwów w Bydgoszczy, Gdańsku, Olsztynie, Poznaniu, Warszawie, Szczecinie, Gorzowie Wlkp., Zielonej Górze ,Wrocławiu, Krakowie, Katowicach, Opolu, ,Lublinie ,Łodzi, Rzeszowie).

W "Podsumowaniu", (właściwiej byłoby nazwać w " Zakończeniu"), Kandydat do stopnia naukowego doktora słusznie podkreśla znaczenie uwarunkowań zewnętrznych (zapewne geopolitycznych) i wewnętrznych odnoszących się do rozwoju Polskiego Towarzystwa Turystyczno

Krajoznawczego (do 1989 roku). Był to jednakże proces historyczny zdeterminowany przede wszystkim przez system ustrojowy. Nie znaczy to, aby w takim oto scenariuszu (zob. s. 475 dysertacji) nie działali oddani sprawie kształtowania turystyki odważni i godni naśladowania działacze ruchu krajoznawczego. Dla nich najważniejsze były kwestie autoteliczne towarzystwa wzorowane nierzadko na etosie turystycznym zaczerpniętym za z okresu rozbiorowego oraz II Rzeczypospolitej i pierwszych lat po II wojnie światowej, a nawet okresu odwilży październikowej roku 1956 i zwrotu solidarnościowego roku 1980.

W pracy doktorskiej Jana Pawła Piotrkowskiego brakuje aneksów ikonograficznych. Są natomiast liczne tabele (8.8), podnoszące bez wątpienia walory poglądowe przedłożonego do recenzji opracowania.

Język narracji jest poprawny. Pracę czyta nieźle. Generalnie - jak już wcześniej napisałem - jest ona jednak za obszerna.

Z uwag dotyczących zupełnie niezłej heurystyki źródeł w recenzowanej pracy wymienić należy przede wszystkim dokumenty odnoszące się do Powszechnej Wystawy w Poznaniu (1929), podczas której prezentowano m.in. osiągnięcia w dziedzinie komunikacji, kultury fizycznej i turystyki (zob. s. 39, ak.3). Nie zauważyłem w przypisach i w bibliografii stosownej dokumentacji pochodzącej z Archiwum Państwowego w Poznaniu. Były tylko odsyłacze na ten temat zaczerpnięte z "Przeglądu Turystyczno - Uzdrowskiego" (1929).

Istotnym i pozytywnym elementem pracy są pytania badawcze (wstęp) i odpowiedzi na nie, zawarte w „Zakończeniu”.

III. KONKLUZJA KOŃCOWA

Kończąc niniejszą recenzję pragnąłbym zaznaczyć, iż uwagi moje - choć czasami krytyczne - miały charakter drugorzędny, a miejscami trzeciorzędnymi. Nie przekreśliły one - jak sądzę - pozytywnych walorów pracy, jej oryginalnej wartości merytorycznej i poznawczo - kształcącej, także naukowej i metodologicznej, aplikacyjnej.

Zauważmy w konkluzji, iż Pan Jan Paweł Piotrowski rozumie skomplikowany, stosunkowo trudny proces historycznej genezy oraz

kształtowania i rozwoju Polskiego Towarzystwa Turystyczno - Krajoznawczego w okresie bez mała pięćdziesięciolecia istnienia tego stowarzyszenia.

Doktorantowi udało się ustalić główne etapy ewolucji związku, właściwie ocenić jego działalność programową i organizacyjną, zasięg oddziaływania, procesy kształcenia, doksztalcania oraz doskonalenia w zakresie ewolucji kadr oraz krytycznie wyważyć plusy i minusy inicjatyw propagandowych PTTK w okresie 1950 - 1989.

Kandydat do stopnia doktora nauk o kulturze fizycznej zauważył nie bez słuszności (s.114), że nowe władze po 1945 r. (a działo się to w roku 1946) ponownie rejestrowały Polskie Towarzystwo Tatrzańskie i Polskie Towarzystwo Krajoznawcze. Szło tutaj m.in. o to, aby przyjrzeć się bliżej kadrze krajowej i regionalnej tych organizacji (poprzez swego rodzaju lustrację polityczną tych stowarzyszeń).

Pan Doktorant dostrzegł również ważny (jak mi się wydaje) element dziejów turystyki w Polsce przełomu lat sześćdziesiątych oraz siedemdziesiątych XX w. Docenił bowiem współpracę Agencji Biura Podróży i Turystyki Zrzeszenia Studentów Polskich "Almatur" z Komisją Akademicką Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Turystyczno - Krajoznawczego (s. 215). To spostrzeżenie pokrywa się z moimi osobistymi doświadczeniami oraz obserwacjami, bezpośrednim uczestnictwem w życiu studenckim wspomnianych lat .

Prezentowana dysertacja doktorska Jana Pawła Piotrowskiego jest zatem wartościowym pod względem naukowym przyczynkiem w skomplikowanym łańcuchu badań nad najnowszą historią turystyki Polski. Wypełnia bez wątpienia brakująco ogniwo w niełatwej i żmudnej eksploracji źródłowo-piśmienniczej historii kultury fizycznej i turystyki w naszym kraju .

Recenzowana pracę doktorską oceniam pozytywnie, na ocenę dobrą (4,0).

Wnoszę więc - opierając się na ustalonych wcześniej przepisach i zasadach normatywnych znowelizowanej ustawy o szkolnictwie wyższym z 18 marca roku 2011 (stawianym pracom na stopień doktora nauk) o dopuszczenie Doktoranta Jana Pawła Piotrowskiego do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Katowice , 10 stycznia 2012 r.